Artykuł recenzyjny: Inge Bily, Wieland Carls, Katalin Gönczi: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen. Untersuchungen zur Geschichte des Rechts und seiner Sprache* [Prawo sasko-magdeburskie w Polsce. Badania nad historią prawa i jego języka]. Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente: das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechtsordnungen Ost- und Mitteleuropas. Bd. 2. Berlin–Boston 2011, 481 S., 2 K.

W 2004 roku w Lipsku i w Magdeburgu rozpoczęły się prace nad akademickim projektem *Prawo sasko-magdeburskie jako kulturowe ogniwo między porządkami prawa Europy Środkowej i Wschodniej*[1]. Inicjatywa ta zrodziła się w Saksońskiej Akademii Nauk w Lipsku (Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig) po akcesji kolejnych państw z obszaru Europy Środkowej i Wschodniej do Unii Europejskiej. Kierowanie projektem powierzono najwybitniejszym znawcom tej problematyki: prof. Ernstowi Eichlerowi[2] i prof. Heinerowi Lückowi[3], z którymi współdziała w realizacji tego zadania dr Wieland Carls[4].

Uczeni z Saksońskiej Akademii Nauk chcieli prześledzić drogi recepcji norm prawa magdeburskiego w takich krajach, jak Estonia, Łotwa, Litwa, Polska, Rumunia, Rosja, Słowacja, Czechy, Ukraina, Węgry i Białoruś. Nie zawsze dziś pamiętamy, że normy prawa niemieckiego, które w wiekach średnich upowszechniły się daleko poza obszarem ich powstania, ukształtowały na szereg stuleci sposób

Tom 2. serii Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente, fot. W. Pyzik, M. Gulis

[1] *Das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechtsordnungen Ost- und Mitteleuropas.*

[2] Ernst Eichler (1930–2012), wybitny niemiecki slawista, językoznawca i germanista, profesor slawistyki na uniwersytecie w Lipsku oraz członek Saksońskiej Akademii Nauk, gdzie kierował zespołem przygotowującym słowiański atlas onomastyczny, założyciel i długoletni przewodniczący Niemieckiego Towarzystwa Badawczego ds. Nazewnictwa (die Deutsche Gesellschaft für Namenforschung), od 1993 r. doktor honoris causa Uniwersytetu im. Jana Amosa Komenskiego w Bratysławie. Zob. Balowski M.: *Jubileusz profesora Ernsta Eichlera*. „Bohemistyka" 2010, nr 2, s. 161–163.

[3] Heiner Lück, wybitny specjalista z zakresu prawa miejskiego, historii prawa europejskiego i niemieckiego, profesor prawa na Uniwersytecie Marcina Lutra w Halle, wykładowca w University of Wisconsin Madison oraz uniwersytetów w Zurychu, Greifswaldzie i Passawie, członek licznych instytucji i towarzystw naukowych, w tym Saksońskiej Akademii Nauk w Lipsku oraz przewodniczący Komisji Naukowej Unii Niemieckich Akademii Nauk, autor licznych i znaczących publikacji, wydawca źródeł do historii prawa. Zob. Univ.-Prof. Dr. iur. Heiner Lück: *Publikationen* [online]. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg [dostęp: 22 kwietnia 2013 r.]. Dostępny w internecie: http://lueck.jura.uni-halle.de/publikationen.

[4] Wieland Carls zajmuje się historią niemieckiego prawa, edytor źródeł z zakresu historii państwa i prawa, w ramach projektów Saksońskiej Akademii Nauk w Lipsku prowadzi prace badawcze z zakresu prawa magdeburskiego. Zob. *Wieland Carls. Books* [online]. Sächsische Akade-

Prof. Heiner Lück wygłasza referat na międzynarodowej konferencji o europejskich miastach prawa magdeburskiego, pałac Pod Krzysztofory, 14 października 2006 r., fot. M. Suchowiak

funkcjonowania wielu miast na wschód od Odry, obejmując swoim zasięgiem liczne kraje europejskie niemal po krańce kontynentu.

Swoistym symbolem zasięgu i trwałości tych unormowań prawnych jest, jedyny taki w Europie, pomnik prawa magdeburskiego, wzniesiony w 1804 roku w stolicy Ukrainy – Kijowie[5]. Dystans geograficzny dzielący Magdeburg i Kijów, a także i odległość w czasie początków funkcjonowania norm niemieckiego prawa miejskiego i daty wzniesienia tego monumentu, wynosząca kilka stuleci, stanowią najwymowniejszy symbol żywotności, powszechności i trwałości tych uregulowań.

Pomiędzy 1220 a 1235 rokiem we wschodniej części Pogórza Harzu powstało *Zwierciadło saskie* (*Sachsenspiegel*), zawierające przede wszystkim uregulowania dla wsi, zaś dla wielu miast wzorcem stały się normy prawne z Magdeburga, które – zdaniem autorów omawianego projektu – tworzą, obok prawa rzymskiego i kanonicznego, wspólne podwaliny porządku prawnego w Europie Środkowej i Wschodniej[6]. „Specyficzna symbioza, w jaką weszło *Zwierciadło saskie* z prawem magdeburskim na drodze do Europy Wschodniej, wyraża się w pismach źródłowych, w określeniach: *ius teutonicum, ius Maidebvrgense* i *ius Saxonum*, które pierwotnie zawierały różne treści. Spośród nich określenie *Maideburgense* (prawo magdeburskie) wysunęło się na pierwsze miejsce jako rozległe pojęcie obejmujące saksońskie prawo ziemskie i magdeburskie prawo miejskie, często także w ogóle prawo niemieckie (*ius teutonicum*). Dlatego też współczesna nauka ujmuje to wzajemne zazębianie się określeń pod pojęciem prawa sasko-magdeburskiego”[7].

Te uwarunkowania zadecydowały o podjęciu przez uczonych z Saksońskiej Akademii Nauk badań nad recepcją sasko-magdeburskiego prawa w Europie Wschodniej. Celem realizowanego tam projektu było prześledzenie emanacji i recepcji *Zwierciadła saskiego* i magdeburskiego prawa miejskiego, wywodzących się z Niemiec Środkowych, jako źródła prawa o europejskiej randze, na wcześniej wymienione kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Według koncepcji jego twórców projekt ma być interdyscyplinarny, dotyczący dziedzictwa kulturowego i powiązany z badaniami prowadzonymi w tych krajach. Założono osiągnięcie następujących celów:

– uzyskanie jak najpełniej udokumentowanych źródłowo opracowań na temat recepcji *Zwierciadła saskiego* i prawa magdeburskiego na omawianym obszarze,

– pozyskanie znajomości procesów prawnych i semantycznych zachodzących przy przejmowaniu ze źródeł sasko-magdeburskich praw w miastach, wsiach i na obszarach, na których dochodziło do ich recepcji,

– dokonanie analizy instytucji prawnych i języka prawniczego w tekstach bazujących na normach prawa magdeburskiego w tych krajach.

Nad zachowaniem międzynarodowego charakteru tego przedsięwzięcia czuwa wspólnie wybierana i ponosząca wspólną odpowiedzialność komisja, grupująca specjalistów z różnych krajów, do obowiązków których należy nadzór nad przestrzeganiem ustalonych zasad współpracy. Twórcy projektu, poza realizacją jego celów, szczególny nacisk kładli także na wniesienie trwałego wkładu w ukazanie kulturowego dziedzictwa tożsamości we współczesnej Europie[8]. Prace projektowe zaowocowały w 2008 roku ukazaniem się pierwszego tomu z nowej serii Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente[9].

Wcześniej, w październiku 2006 roku, prof. Heiner Lück, jeden z kierujących omawianym projektem, był gościem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa podczas zorganizowanej przez tę instytucję międzynarodowej konferencji poświęconej europejskim miastom prawa magdeburskiego (13–15 października 2006 roku)[10]. Wygłosił wówczas niezwykle interesujący referat o prawie magdeburskim jako czynniku identyfikacji europejskiej rodziny

mie der Wissenschaften zu Leipzig [dostęp: 22 kwietnia 2013 r.]. Dostępny w internecie:www.saw-leipzig.academia.edu/WielandCarls oraz: *Dr. Wieland Carls. Information* [online]. Berlin, Clio-online, 20 marca 2013 r. [dostęp: 22 kwietnia 2013 r.]. Dostępny w internecie: http://www.clio-online.de/Defaultaspx?TabID=40208088&mid=11167&ItemID=1503&txt=Wieland+Carls&ord=relevance+desc&prtname=title+asc&sbl=EXACT&idx=0&f=&cp=1&returnTabID=40208091.

[5] Por. Lück H.: *Das Denkmal des Magdeburger Rechts in Kiew*. „Forschungen zur Rechtsarchäologie und Rechtlichen Volkskunde” 1990, Bd. 12, S. 109–119.

[6] Das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechstordnungen Ost- Und Mitteleuropas. In: *Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig.* [Leipzig] 2006, S. 38.

[7] Lück H.: Prawo magdeburskie jako czynnik identyfikacji europejskiej rodziny miast. W: *Europejskie miasta prawa magdeburskiego. Tradycja, dziedzictwo, identyfikacja. Sesja komparatystyczna. Kraków, 13–15 października 2006. Materiały konferencyjne / European Cities of Magdeburg Law. Tradition, Heritage, Identity. A comparative conference. Kraków, October 13–15, 2006. Conference Proceedings*. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Kraków 2007, s. 47.

[8] *Das sächsisch-magdeburgische Recht*…, S. 38.

[9] *Rechts- und Sprachtransfer in Mittel- und Osteuropa. Sachsenspiegel und Magdeburger Recht. Internationale und interdisziplinäre Konferenz in Leipzig vom 31. Oktober bis 2. November 2003.* Hrsg. v. E. Eichler, H. Lück. Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente. Bd. 1. Berlin 2008.

[10] Por. *Jubileuszowy kopiec wspomnień. Kraków 2007. 750-lecie lokacji Krakowa, miasta książąt i królów polskich*. Red. M. Fryźlewicz. Kraków 2008, s. 35, 60.

miast[11] i nie był to jedyny przejaw owocnej współpracy profesora z Muzeum.

Konferencja ta stanowiła jeden z punktów obszernego czteroletniego programu obchodów 750. rocznicy lokacji Krakowa na prawie magdeburskim, przygotowanego i zrealizowanego przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa w latach 2005–2007, we współpracy z Archiwum Państwowym w Krakowie[12] i Towarzystwem Miłośników Historii i Zabytków Krakowa[13]. Punktem kulminacyjnym tych obchodów było otwarcie 5 czerwca 2007 roku w pałacu Pod Krzysztofory (Rynek Główny 35), głównej siedzibie MHK, wielkiej wystawy jubileuszowej zatytułowanej *Kraków – europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791*[14]. Z inicjatywy prof. Heinera Lücka 6 listopada 2007 ekspozycję tę wizytowała delegacja uczonych z Saksońskiej Akademii Nauk, co znalazło później również odzwierciedlenie w niemieckiej prasie[15].

Goście żywo interesowali się podejmowaną na wystawie problematyką, czemu dawali wyraz już w trakcie jej zwiedzania, podobnie jak towarzyszącym ekspozycji obszernym katalogiem[16]. Wizyta ta nie była przypadkowa, gdyż przybyli do Krakowa niemieccy uczeni wchodzili w skład zespołu realizującego omawiany wcześniej projekt badawczy. Kilka lat później efekt ich pracy, odwołujący się m.in. także do dorobku MHK w tym zakresie, ukazał się drukiem. Jest to tom drugi serii Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente[17].

W roku kolejnym (2008), także z inicjatywy prof. Heinera Lücka, doszło do zaprezentowania w Krakowie wystawy *Zwierciadło saskie i prawo magdeburskie fundamentem Europy*, przygotowanej przez Centralę Krajową Edukacji Politycznej Kraju Związkowego Saksonia-Anhalt (Landeszentrale für politische Bildung des Landes Sachsen-Anhalt) w formie ekspozycji objazdowej, ukazującej zasięg, wpływ i oddziaływanie prawa magdeburskiego na różne kraje europejskie. Wystawa wcześniej udostępniona była zwiedzającym w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, a po Krakowie pojechała do parlamentu europejskiego w Brukseli. Założenia ekspozycji i idee przyświecające jej twórcom znakomicie omówił prof. Lück w specjalnym artykule, opublikowanym w zeszycie naukowym MHK[18].

W Krakowie niemiecka prezentacja wkomponowana została w ekspozycję czasową *Lokacja Krakowa. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, otwartą w 751. rocznicę lokacji miasta (5 czerwca 2008 roku) w Wieży Ratuszowej na Rynku Głównym i stanowiącą rekapitulację rocznicowych obchodów już po ich zakończeniu[19].

Pomnik prawa magdeburskiego wzniesiony w 1804 r. w Kijowie, fot. N. Biłous

Pora teraz wrócić do stanowiącego zasadniczy temat tego artykułu wydawnictwa Saksońskiej Akademii Nauk w Lipsku, tj. tomu drugiego serii Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente. Ta obszerna i starannie wydana publikacja stanowi pierwsze tego typu opracowanie, ukazujące praktyczny wpływ prawa sasko-magdeburskiego na polski porządek prawny, zapoczątkowany w wiekach średnich, ale rodzący różnorakie i trwałe skutki w kolejnych stuleciach.

Otwiera omawianą publikację krótki wstęp autorstwa profesorów Heinera Lücka i Ernsta Eichlera, w którym obaj badacze podkreślają, że nie tylko z tytułu sąsiedztwa

[11] Lück H.: *Prawo magdeburskie jako czynnik identyfikacji*…, s. 47.
[12] Od 29 grudnia 2012 r. jest to Archiwum Narodowe w Krakowie.
[13] Por. Lichończak-Nurek G.: *Wystawa jubileuszowa Kraków – europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791. Refleksje ex post*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa" 2008, z. 26, s. 27.
[14] *Ibidem*, s. 27–40; *Jubileuszowy kopiec wspomnień*…, s. 41, 126, 127.
[15] Por. Gönczi K.: *Herzog Boleslaw verlieh Krakau das Magdeburger Recht*. „Volksstimme", 22 November 2007.
[16] *Kraków – europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791. Katalog wystawy*. Koncepcja i red. nauk. G. Lichończak-Nurek. Kraków 2007. Katalog wystawy w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, pałac Pod Krzysztofory, 5 czerwca – 19 listopada 2007 r.
[17] Por. Bily I., Carls W., Gönczi K.: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen. Untersuchungen zur Geschichte des Rechtes und seiner Sprache.* Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente: das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechtsordnungen Ost- und Mitteleuropas. Bd. 2. Berlin–Boston 2011.
[18] Por. Lück H.: *Zwierciadło saskie i prawo magdeburskie fundamentem dla Europy – wystawa zorganizowana przez kraj związkowy Saksonia-Anhalt w Krakowie*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa" 2008, z. 26, s.143–158.
[19] Lichończak-Nurek G.: *Lokacja Krakowa. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Pojubileuszowa wystawa w Wieży Ratuszowej*. „Kraków. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny" 2008, nr 6, s. 22; eadem: *Lokacja Krakowa. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*. „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego" 2008, nr 104–105, s. 54.

i wielowiekowych, licznych, zmiennych w czasie, często niełatwych wzajemnych historyczno-kulturalnych związków Polska w projekcie badawczym Saksońskiej Akademii Nauk odgrywa – jak to określają – centralną rolę[20]. Ze względu na tę niełatwą wspólną historię weryfikacji i świeżego spojrzenia wymaga dotychczasowa literatura przedmiotu, na której niekorzystnie zaciążyły, z ideologiczno-politycznych względów, przede wszystkim wydarzenia XX wieku, a czemu poświęcony został obszerny rozdział omawianej pracy. Równocześnie przypomniano w tym miejscu, opublikowany przed ponad 30 laty przez badaczy niemieckich, pionierski tom studiów do historii sasko-magdeburskiego prawa w Niemczech i w Polsce, który stanowił pierwsze tego typu opracowanie omawianego tematu[21].

Kolejną kwestią do rozstrzygnięcia przez autorów projektu, i to nie tylko w stosunku do Polski, był problem obszaru terytorialnego krajów, które podlegały oddziaływaniu prawa sasko-magdeburskiego, gdyż przez wieki ich granice ulegały zmianom. Kwestia ta, mogąca budzić sporo kontrowersji i dostarczać tyleż argumentów za historycznymi, co i za współczesnymi granicami państw, w wyniku dyskusji międzynarodowych specjalistów rozstrzygnięta została przez przyjęcie jako obszaru badawczego współczesnych granic i terytoriów poszczególnych krajów.

Równie skomplikowany problem stanowiły zagadnienia terminologiczne, które rodziły konieczność skomplikowanych translacji specjalistycznej terminologii. Transfer pojęciowy był stosunkowo łatwy, gdy dotyczył tłumaczeń z wczesnowysokoniemieckiego na język staropolski; dużo trudniej było natomiast uzyskać zadawalający efekt przy translacji na język współczesny. Nie ułatwiały tego wyraźne różnice pomiędzy językiem polskim i niemieckim, przede wszystkim w zakresie słowotwórstwa. Z drugiej strony, ze względu na utrwalenie się wielu terminów prawnych w języku polskim, spowodowane recepcją norm prawa niemieckiego na tym obszarze językowym, stało się to zagadnieniem wielkiej wagi i znalazło swój wyraz w omawianej publikacji, o czym dalej.

Na ostateczny kształt i zawartość omawianej pozycji spory wpływ wywarli liczni badacze z różnych europejskich ośrodków, podziękowaniami dla których kończy się wstęp obu profesorów.

Książka została podzielona na 11 zasadniczych części, opatrzonych literowymi oznaczeniami od A do K (tę ostatnią stanowi wkładka z dwoma luźnymi mapami, obrazującymi obszar badawczy dla prześledzenia zasięgu recepcji prawa sasko-magdeburskiego w Europie Środkowo-Wschodniej i osobno w Polsce), w obrębie których wprowadzono ponadto podział na mniejsze części, a w niektórych z nich również na rozdziały.

Część A, pióra Wielanda Carlsa (S. 5–12), stanowią uwagi ogólne i merytoryczne wprowadzenie oraz objaśnienie przyjętej metody badawczej. Tutaj również zarysowane zostało historyczne tło dyskusji polsko-niemieckich uczonych nad rolą i znaczeniem osadnictwa na prawie niemieckim. Istotną przeszkodę w dogłębnym poznaniu tych unormowań prawnych stanowi brak zachowanych w Niemczech źródeł, gdyż te spłonęły w czasie zniszczenia Magdeburga w czasie wojny trzydziestoletniej 10 maja 1631 roku[22]. Praktycznie jedynymi oryginalnymi źródłami pisanymi pozwalającymi dziś badać to zjawisko, jakim było prawo sasko-magdeburskie, są wyroki magdeburskiego sądu ławniczego, po które zwracały się w szczegółowych sprawach władze miast z rodziny miast prawa sasko-magdeburskiego (tzw. filialnych), a które to pouczenia w Polsce określano mianem ortyli magdeburskich[23]. Wielkim postulatem badawczym, zgłoszonym jeszcze w XIX wieku, a dotąd w znacznym stopniu niezrealizowanym i nadal aktualnym, pozostaje idea publikacji drukiem wszystkich zachowanych tego typu źródeł, co przypomina Wieland Carls na zakończenie swojego tekstu.

Część B, autorstwa Katalin Gönczi (S. 13–37), w siedmiu rozdziałach daje historyczny przegląd obszaru badawczego pod względem rozwoju prawa w Polsce. Autorka już na wstępie zwraca uwagę, jak silne było tu oddziaływanie sasko-magdeburskich unormowań prawnych, z czym nie spotykamy się w takim stopniu nigdzie indziej na omawianym obszarze Europy. Przekonującym dowodem uzasadniającym tę tezę jest – jej zdaniem – około 650 miast i wsi w samej tylko Małopolsce lokowanych na prawie niemieckim[24]. Za historyczne ramy czasowe swoich rozważań badaczka przyjmuje okres od początku udokumentowanej źródłowo władzy dynastii piastowskiej po kres I Rzeczypospolitej, spowodowany kolejnymi rozbiorami Polski. Na tym tle Gönczi dokonuje krótkiej analizy specyfiki unormowań prawnych na obszarze państwa polskiego, by następnie przejść do zarysowania rozwoju osadnictwa i rozbudowy kraju, omawiając różnorodne czynniki wpływające na te procesy.

Dalszą część rozważań autorka, już bardziej szczegółowo, poświęca recepcji prawa niemieckiego na tym terenie, wskazując na różnice pomiędzy nim a wcześniej tu funkcjonującym, nieskodyfikowanym tzw. prawem polskim oraz opisując drogi, którymi następowała recepcja *ius teutonicum*. Zamyka tę część omówienie ówczesnej literatury przedmiotu, a także krótki rozdział opisujący kres funkcjonowania prawa magdeburskiego w Polsce, która po utracie

[20] „Polen spielt nicht nur wegen seiner Nachbarschaft zu Deutschland, die sich in vielen historisch-kulturellen Wechselbeziehungen manifestiert, in dem von der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig betrieben Akademievorhaben »Das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechtsordnungen Ost- und Mitteleuropas« eine zentrale Rolle" (Bily I., Carls W., Gönczi K.: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen*…, S. 1).

[21] *Studien zur Geschichte des sächsisch-magdeburgischen Rechts in Deutschland und Polen*. Hrsg. v. D. Willoweit, W. Schich. Rechtshistorische Reihe. Bd. 10. Frankfurt am Main 1980.

[22] Por. Elsner T. von: Zerstörung und Vernichtung am 10. Mai 1631. In: *Magdeburg 1200. Mittelalterliche Metropole. Preußische Festung. Landeshauptstadt. Die Geschichte der Stadt von 805 bis 2005*. Hrsg. v. M. Puhle. Magdeburg 2005, S.184.

[23] Por. Hasse C.-P., Schubert A.: Magdeburger Schöffensprüche. In: *Magdeburg 1200*…, S. 144; Hasse C.-P.: Orzeczenia ławników magdeburskich. W: *Kraków – europejskie miasto*…, s. 245, nr IV.3.

[24] Por. Bily I., Carls W., Gönczi K.: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen*…, S. 13.

Mapa bazowa obszaru badawczego prawa sasko-magdeburskiego w Europie Środkowo-Wschodniej, fot. W. Pyzik, M. Gulis

niepodległości pod koniec XVIII wieku, rozczłonowana pomiędzy trzech zaborców, została poddana porządkom prawnym obowiązującym w państwach zaborczych.

Część C (S. 39–67), opracowana wspólnie przez Wielanda Carlsa i Katalin Gönczi, została poświęcona przeglądowi badań nad prawem niemieckim w Polsce, z podziałem na okres do 1945 roku (Wieland Carls) i po 1945 roku, aż do momentu integracji z państwami Unii Europejskiej (Katalin Gönczi). Już na wstępie tych rozważań autorzy zwracają uwagę na zasadniczą trudność wynikającą przede wszystkim z płynności obszaru badawczego, co było spowodowane zmiennością granic przez wieki. Zarazem zapowiadają w tym miejscu opublikowanie, po ukończeniu wszystkich prac nad projektem, pełnej bibliografii z zakresu prawa sasko-magdeburskiego i obszarów przyległych w formie bazy danych[25].

Problem kolejny stanowi również kwestia dostępności źródeł prawa sasko-magdeburskiego, tj. sporządzanie ich tłumaczeń z języka niemieckiego. Po raz pierwszy takiej translacji *Zwierciadła saskiego* na język łaciński dokonał krakowski pisarz miejski Mikołaj Jaskier (1504 – ok. 1560)[26], a tłumaczenia jego, obejmujące trzy dzieła[27], opublikowane w 1535 roku w Krakowie w oficynie Hieronima Wietora (po 1480–1546/1547)[28], „dzięki zatwierdzeniu przez króla Zygmunta I Starego (1467–1548) (…), zyskały walor oficjalnych źródeł prawa obowiązujących w sądownictwie miejskim i wiejskim w Polsce”[29]. Na

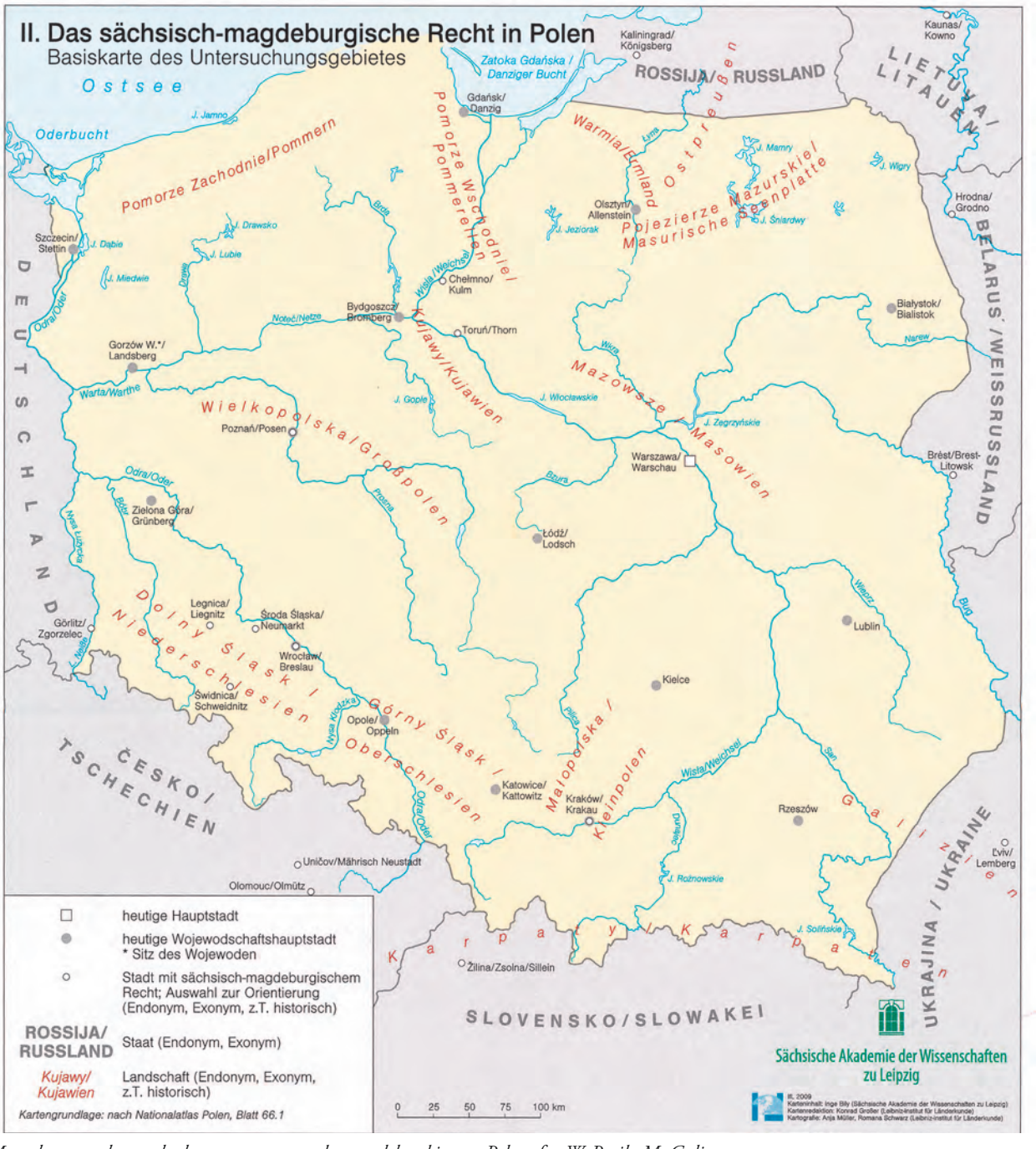
[25] *Ibidem*, S. 39.

[26] Lück H.: Jaskier, Nikolaus (1504 – um 1560). In: *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Hrsg. v. A. Cordes, H. Lück, D. Werkmüller, C. Bertelsmeier-Kierst (doradca filologiczny). Berlin 2011, Sp. 1354–1356.

[27] *Iuris Provincialis quo Speculum Saxonum vulgo nuncupatur libri tres*…, następnie *Iuris Municipalis Maideburgensis Liber vulgo Weichbild nuncupatus*… oraz indeks do dwóch powyższych: *Promptuarium Iuris Provincialis Saxonici quod Speculum Saxonum vocatur*… Por. Kowalski G.M.: Prawo miejskie magdeburskie w Polsce od XIII do XVIII wieku. W: *Kraków – europejskie miasto* …, s. 29.

[28] Zachowany w Bibliotece Jagiellońskiej, sygn. BJ Cim. 8034-8036, por. Kowalski G.M.: Klocek introligatorski złożony z trzech pozycji jednego autora. W: *Kraków – europejskie miasto*…, s. 247, nr IV.9.

[29] Idem: *Prawo miejskie magdeburskie w Polsce*…, s. 29; por. także: Ząbczyński P.: Król Zygmunt I, zwany Starym (1467–1548), zatwierdza tłumaczenie prawa miejskiego na język łaciński dokonane przez Mikołaja Jaskiera i nadaje mu moc obowiązującą. W: *Kraków – europejskie miasto* …, s. 255, nr IV.22.

Mapa bazowa obszaru badawczego prawa sasko-magdeburskiego w Polsce, fot. W. Pyzik, M. Gulis

kolejne translacje na języki narodowe, w tym również na współczesny niemiecki, czekać przyszło aż do XX wieku[30].

Istotny wpływ nie tylko na prace translatorskie, ale przede wszystkim na kierunek podejmowanych badań z zakresu prawa sasko-magdeburskiego po zakończeniu II wojny światowej miała nowa sytuacja polityczna w Polsce i w podzielonych Niemczech, co obszernie relacjonuje Katalin Gönczi[31]. Zamyka swoje rozważania krótkim opisem sytuacji po 1989 roku, odnotowując m.in. działania Muzeum Historycznego Miasta Krakowa w tym zakresie[32].

Część D (S. 69–109) wypełnia obszerny i rzetelny przegląd sasko-magdeburskich źródeł prawnych wykorzy-

[30] Por. Bily I., Carls W., Gönczi K.: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen*…, S. 39.

[31] Por. *ibidem*, S. 52–64.

[32] „2007 [sic!] wurde der 750. Jahrestag der Bewidmung Krakaus mit dem Magdeburger Recht in Krakau mit einer internationalen Konferenz begangen, deren Ergebnisse in polnischer und englischer Sprache publiziert wurden. Im Stadthistorischen Museum Krakau zeigte die Ausstellung „Kraków – europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791 / Kraków – the European City of Magdeburg Law" auch die Stadtrechtsverbindungen mit Magdeburg". Por. Bily I., Carls W., Gönczi K.: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen*…, S. 66.

stywanych w badaniach nad tą problematyką w Polsce, sporządzony przez Wielanda Carlsa. Już na wstępie badacz ten podkreśla konieczność dokonania ustaleń co do liczby i rodzaju zachowanego materiału źródłowego oraz zwraca uwagę na znaczenie tych ustaleń dla efektów prowadzonych prac nad recepcją prawa niemieckiego[33], by dalej dokonać systematycznego i bardzo metodycznego ich omówienia. Zainteresowany tą tematyką czytelnik dowiaduje się nie tylko o poszczególnych rodzajach źródeł, ale także, dzięki rzetelnej egzemplifikacji, może uzyskać informacje o konkretnych rękopisach, z miejscem ich przechowywania i sygnaturą, jak również dane bibliograficzne na ten temat. Jest to więc niezwykle cenne, po raz pierwszy tak zestawione, małe kompendium wiedzy o źródłach prawa niemieckiego zachowanych w Polsce.

Kolejne części (E–G) omawianej publikacji, autorstwa Inge Bily, poprzedzają kilkustronicowe podziękowania i uwagi wprowadzające ich autorki (S. 111–115), po których następują części poświęcone zagadnieniom językowym.

Część E (S. 117–328) to niemiecko-polska analiza porównawcza słów na bazie niemieckich i polskich rękopisów ortyli magdeburskich (*Magdeburger Urteile*). Na istotne znaczenie takich analiz językowych w kontekście badań nad recepcją prawa sasko-magdeburskiego w Europie Środkowo-Wschodniej już kilkanaście lat wcześniej zwracał uwagę prof. Heiner Lück[34].

Tutaj otrzymujemy – po wstępnych uwagach metodycznych i omówieniu stanu badań w tym zakresie (S. 117–122) – bardzo cenną i wnikliwą analizę terminów występujących w ortylach magdeburskich w polskiej i w niemieckiej wersji językowej, z ich transliteracją i transkrypcją oraz z podaniem częstotliwości występowania tych określeń w obu językach (S. 124, 125). Dalej następuje obszerna, szczegółowa językowa analiza porównawcza konkretnych dokumentów i użytych w nich określeń (w porządku alfabetycznym), opatrzona aparatem naukowym i wzbogacona w dalszej części opisowymi przykładami. Zamyka tę najobszerniejszą część opracowania Inge Bily kilkunastostronicowe (S. 313–328) podsumowanie badań lingwistycznych i ich związków z historią prawa i osadnictwa.

Podziw dla benedyktyńskiego trudu badaczki, wywołany lekturą części E omawianego tomu, musi jeszcze bardziej wzrosnąć po lekturze części kolejnej, tj. F (S. 329–394), także jej autorstwa, zawierającej wykazy terminów prawnych w kilku językach. Na wstępie Inge Bily ukazuje czytelnikowi metodę tworzenia takich wielojęzycznych słowników, a następnie prezentuje zestawienie 40 terminów w pięciu językach (niemiecki, polski, słowacki, czeski i ukraiński) wraz z indeksami (S. 331–339).

Szczególnie cenne dla polskich badaczy zajmujących się prawem niemieckim są, zamieszczone dalej, dwujęzyczne, niemiecko-polskie (s. 341–367) i polsko-niemieckie (S. 367–393) słowniki terminów prawnych, uzupełnione zestawieniem polsko-niemieckich i niemiecko-polskich wybranych nazw własnych i tytułów źródeł (S. 393–394), np.: „Elbinger Rechtsbuch – Księga prawa Elbląga" (s. 393).

Inge Bily jest również autorką komentarzy do dołączonych do książki (jako część K) wspomnianych wcześniej dwóch luźnych map, których omówienie pomieszczono w części G (S. 395, 396) tomu.

Zamyka książkę krótkie podsumowanie pióra Wielanda Carlsa (część H, S. 397–400), w zakończeniu którego autor powraca do wciąż aktualnego od XIX wieku postulatu edycji źródeł do sasko-magdeburskiego prawa, najlepiej z ich tłumaczeniem na języki polski i niemiecki[35], przywołując – jako przykład godny naśladowania – najnowszą polską edycję dzieła Pawła Szczerbica (1552–1609)[36].

Część I (S. 401–454) wypełnia wykaz źródeł i literatury przedmiotu, zestawiony przez Wielanda Carlsa, podobnie jak stanowiące część J (S. 455–479) skorowidze (geograficzny, osobowy, rzeczowy, źródeł prawa i rękopisów według miejscowości).

Omówiona publikacja, która ukazała się w bardzo starannej edycji nakładem wydawnictwa de Gruyter, zapoczątkowała cykl naukowych opracowań w ramach serii wydawniczej Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente, poświęconych omówieniu recepcji i wpływu prawa sasko-magdeburskiego na systemy prawne państw Europy Środkowo-Wschodniej. Znaczenia tego dzieła nie sposób przecenić. Powstało w wyniku współpracy i wspólnie przyjętych uzgodnień zespołu uczonych z różnych krajów, stanowiąc pod tym względem godny naśladowania przykład, a jego zawartość służyć może nie tylko historykom prawa, ale także tłumaczom i filologom oraz wszystkim zainteresowanym prawem miejskim.

Należy mieć nadzieję, że podobnie jak wydany drukiem tom trzeci (ukazał się w 2013 roku[37]), również zapowiadany na grudzień 2014 roku tom czwarty[38] oraz dwa następne z tej serii, będą równie znakomicie opracowane i pozwolą na poszerzenie pola badań komparatystycznych z tego zakresu o kolejne obszary badawcze.

[33] Por. *ibidem*, S. 69–73.

[34] Lück H.: Zur Rezeption des sächsisch-magdeburgischen Rechts in Osteuropa. Das Beispiel Ungarn. In: *Grenzen überschreiten. Beiträge zur deutsch-ungarischen Kulturwissenschaft*. Hrsg. v. T. Bremer. Colloquium Hallense. Bd. 2. Halle 2001, S. 27.

[35] Por. Bily I., Carls W., Gönczi K.: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen*…, S. 399.

[36] Szczerbic P.: *Ius municipale to jest prawo miejskie magdeburskie, nowo z łacińskiego i z niemieckiego na polski język z pilnością i wiernie przełożone*. Oprac. G.M. Kowalski. Bibliotheca Jagiellonica. Fontes et Studia. T. 20. Kraków 2011.

[37] *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Ungarn und Romänien. Autonomie und Rechtstransfer im Donau- und Karpatenraum.* Hrsg. v. E. Balogh. Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente. Bd. 3. Berlin 2013. (Autorzy tekstów: W. Carls, K. Gönczi).

[38] *Schwabenspiegel-Forschung im Donaugebiet. Konferenzbeiträge in Szeged zum mittelalterlichen Rechtstransfer deutscher Spiegel*. Hrsg. v. E. Balogh. Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente. Bd. 4. Por. De Gruyter [online]. [dostęp: 25 września 2013 r.]. Dostępny w internecie: http://www.degruyter.com/view/product/207737?rskey=dCvt41&result=60.

A Review. Inge Bily, Wieland Carls, Katalin Gönczi: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen. Untersuchungen zur Geschichte des Rechts und seiner Sprache* [Saxon-Magdeburg law in Poland. Studies of the history of the law and its language]. Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente: das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechtsordnungen Ost- und Mitteleuropas. Bd. 2. Berlin–Boston 2011, 481 S., 2 K.

In 2004, initiated by the Saxonian Academy of Sciences and Humanities in Leipzig (Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig), the research project entitled *Saxon-Magdeburg Law as a Cultural Link between the Legal Systems of Central and Eastern Europe (Das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechtsordnungen Ost- und Mitteleuropas)* was launched in Germany. Headed by outstanding specialists, Professor Heiner Lück and Professor Ernst Eichler (1930–2012), in collaboration with Dr Wieland Carls, the research team set themselves the goal of following through the emanations and reception of the principles of the Saxon-Magdeburg Law in Central and Eastern European countries (Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Russia, Slovakia, Czech Republic, Ukraine, Hungary and Belarus), and in particular of coming up with studies concerning the reception of the *Sachsenspiegel* (Mirror of the Saxons) and the Magdeburg Law in the area in question that would to the greatest possible extent be based on source materials, gaining knowledge of the legislative and semantic processes that accompanied the adoption of the law based on Saxon and Magdeburg sources in the towns, villages and territories that saw its reception, and analysing the legal institutions and terminology in the texts based on the norms of the Magdeburg Law in these countries.

The project resulted in the publication of the first volume in the new series, Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente, in 2008;[1] however, before that volume came off the press, contact had been established and a very successful collaboration pursued between the Historical Museum of the City of Kraków, the initiator of the project to commemorate the 750th anniversary of granting municipal charter to Kraków based on the Magdeburg Law that spanned four years (2005–2007), and Professor Heiner Lück.

A few years later, the results of the work of the German research group, who also referred to the achievements of the Museum in that field, were compiled into the second volume in the series Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente.[2] That thorough and neatly published release is the first ever to evidence the actual impact of the Saxon-Magdeburg Law on the Polish legal system, which started in the Middle Ages and had a range of lasting effects discernible over the successive centuries.

The book begins with a short introduction by Professor Heiner Lück and Professor Ernst Eichler and is divided into eleven main sections labelled A through K (the last section being an insert with two loose maps showing the territory taken into account while examining the scope of reception of the Saxon-Magdeburg Law in Central and Eastern Europe and in Poland alone). Aside from an introductory factual overview and a description of the study method adopted for the project (Wieland Carls), the particular sections deal with the historical background for the debate between Poland and Germany on the role and significance of the foundation of settlements based on the Magdeburg Law; a discussion of the area of research from the angle of the development of law in Poland from the reign of the Piast dynasty to the decline of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795 (Katalin Gönczi); an overview of the research into the German law in Poland, which was divided into two periods, namely before 1945 (Wieland Carls) and from 1945 to the integration of Poland into the European Union (Katalin Gönczi). Another section is concerned with a comprehensive and reliable overview of the source materials linked with the Saxon-Magdeburg Law that have been used by researchers dealing with that issue in reference to Poland, which was compiled by Wieland Carls. The most extensive sections were authored by Inge Bily and contain a German-Polish comparative lexical study based on German and Polish manuscripts of the "Magdeburg rulings", or *Magdeburger Urteile*, and bilingual, German-Polish and Polish-German dictionaries of legal terms supplemented with a Polish-German and German-Polish compilation of selected proper names and titles of source documents. The book ends with a brief summary by Wieland Carls and lists of source materials, bibliography and indexes compiled by the same author.

The significance of this work cannot be overestimated. The book is a result of collaboration between researchers from different countries working in line with a set of jointly adopted guidelines, whose effort amounts to an exemplary case of an interdisciplinary and international research project, while the contents of their study can be useful for law historians as well as translators, philologists, and anyone interested in municipal law.

[1] *Rechts- und Sprachtransfer in Mittel- und Osteuropa. Sachsenspiegel und Magdeburger Recht. Internationale und interdisziplinäre Konferenz in Leipzig vom 31. Oktober bis 2. November 2003*. Hrsg v. E. Eichler, H. Lück. Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente. Bd. 1. Berlin 2008.

[2] Bily I., Carls W., Gönczi K.: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen. Untersuchungen zur Geschichte des Rechtes und seiner Sprache*. Ivs Saxonico-Maidebvrgense in Oriente: Das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechtsordnungen Ost- und Mitteleuropas. Bd. 2. Berlin–Boston 2011.